

IV.

Listy o studium národohospodářském, v Praze 1899,
str. 15—20, úvodní kapitola.

O mém blouzení vědeckém.

Několik stránek, které jsem uveřejnil s nadpisem »O novém buditelství kněžském«, potkalo se na různých místech s osudem velmi rozdílným. S plným souhlasem u jedněch, zvláště též u některých mladších duchovních, jinde zase s rozhodným odporem, který šel až tak daleko, že vůbec potřeba náležitě průpravy knihové a především theoretické byla popřena pro ty, kteří by chtěli v otázce sociální působiti. Odpověděv již ondy zatím a, jak se domnívám, dostatečně na tvrzení posléz řečené, rád bych také vyhověl těm, kteří uznávají úplně potřebu řádných národohospodářských vědomostí pro kněze a jeho působení, ale přáli by si slyšeti něco více, kterak si mají vésti, když chtějí poučení vyhledávati. Dotazy podobné byly mi přímo od některých mladších duchovních učiněny. Především arci se podobá, že běželo laskavým dotazovatelům o to, abych jim doporučil nějakou vhodnou »učební knihu« nebo některé knihy, pomocí kterých by se do základů vědy samoučně vpravovali.

To by byl úkol snadno splnitelný. Vyjmenování několika knih z ohromného množství nástinů, učebnic a systémů by to spravilo. A přece by to byla odpověď nedostatečná. Musím si sám místo dotazovatelů otázku položiti širě. Příčina, pro kterou takového širšího dotazu a zodpovězení jest třeba, spočívá v tom, že samouk může si svou snahu a horlivost, i při dobře vybrané lektuře, snadno splatiti sklamáním, marnými ztrátami času a poblouzeními, jež vedou k jednostrannostem, z nichž někdy následkem delšího zaměstnání literaturou odbornou a při dostatku kritického ducha podaří se jednotlivci vyběřiti, často nikoliv více. Jen poněkud dobrý učitel, který vede naše první kroky při studium nějaké nám dosud nové discipliny vědecké, včasným upozorněním takových nebezpečí nás uchrání. Nepoví nám nepochybně nic více, než co bychom mohli také sami tu onde vyčísti, avšak bez rady a poučení takového bude to zhusta pouhou náhodou, vyčteme-li vskutku v pravý čas a na pravém místě. To jest výhoda odborného návodu. Nikterak tím není řečeno, že bychom musili i v každý obsah učení nám od takového učitele podávaného přijmouti. Snad povede nás vlastní úsudek k přijetí nauky od té, již on nám podal, odchylné. A dobrý učitel nám

tuto možnost nesmí mařit. Hlavní věcí jest, abychom si cestu k samostatnému názoru mohli nalézt bez nebezpečí předčasné předpojatosti, což právě má býti ovocem takového odborného návodu. Pro lidi s myslí vnímavou a naplněné nadšenou dychtivostí seznámí se s novým předmětem, bývá nemálo rozhodnou první kniha, která se jim dostane do rukou, je-li jen trochu svůdněji a přesvědčivěji psána. Novost věci nás zaujme a brzo jsme tak říkajíc podplaceni ve prospěch toho, kdo má u nás naproti jiným výhodu časové přednosti. Z toho důvodu jsem také kladl velikou váhu na to, aby budoucí učitelé národního hospodářství na fakultách a učelištích theologických byli odborně dobře připraveni, aby zejména dle možnosti konali studia na cizích universitách u dobrých odborníkův a byli nuceni dobýti si svůj úřad učitelský normálním způsobem habilitací, zaručujícím lépe skutečnou vědeckou způsobilost. Truchlivá stagnace národohospodářského studia na universitách rakouských v poslední čtvrtce předešlého a na počátku našeho století (tedy již v době po Fysiokratech a Smithovi!) vysvětlovala se tím, že pojednou musila býti řada stolic obsazena a Sonnenfels vybral kandidáty ovšem ze žáků svých na rychlo připravených. Štěstí na př. bylo, že později odpůrce jeho Watteroth ve Vídni působil a žáky s novými směry seznámil, čímž na př. dostalo se i Praze v nástupci Butschkově, V. G. Koptzovi, vědecky pokročilejšího učitele.

Abych především důležitost a dosah racionálního postupu nějak objasnil a nemusil dovolávati se cizích dokladů, z osobních příčin choulostivějších, sebe sama vezmu za příklad. Vylíčím vlastní zkušenosti ze svých počátečných cest průpravných v oboru, kterému učiti vzal jsem si za povolání.

V době, když jsem vstoupil do třetího roku právnických studií, nebyl národohospodářský obor na universitě pražské příliš šťastně zastoupen. Starší profesor toho oboru, Dr. Eberh. Jonák, jemuž za ochotu a opravdově přátelské chování mám příčinu býti vděčen, byl vlastně habilitován pro statistiku, v níž si knihou o theorii statistiky zjednal jisté literární jméno. Kniha ta, ač dnes už zastaralá, ještě přece tu i tam s uznáním se cituje. Tehdejší mladší profesor, Dr. K. T. Richter, byl plný vzletu a uchvacujícího slohu, dramatický a snad i jinaký poeta, ale liboval si proto také více v řečnické skvělosti nežli v přesném výkladu pojmovém. Hledal jsem tedy poučení jinde na svůj vrub. Jméno J. St. Milla, jehož logika byla tehdy také mnoho čítána, zdálo se mi podávati záruk dosti a chutě dal jsem se

do studia jeho »Principles« v dobrém Gomperzově vydání. I byl jsem jím všecek zaujat; činil si výpisky atd., nedovedl vůbec národohospodářsky jinak myslit a na svět se dívat. Ale dílo to bylo prací Millovy mladosti, bylo mnohem méně, než on se domníval a než já mohl tehdy chápati, emancipováno od základních východišť a logické metody zakladatelů t. zv. klassické, individualistické (liberální) školy, zejména D. Ricarda, slavného mistra té metody. Mělo to sice velikou výhodu pro mne, že první kniha, ze které jsem se předmětu učiti počal, dobře byla způsobilá sloužiti jaksi logickému cviku a disciplinovanějšímu myšlení — mnohem lépe zajisté bylo pro mne, než kdybych byl sáhl k některému duchaplnému essaistovi. Připisuji tomu zejména též, že Carey, jenž se mi pak brzo dostal do rukou, přese všecku svůdnost svých důkazů analogiemi na mne dojmu neučinil. Ale byla to přece jednostrannost. Neměl jsem, upřímně řečeno, ani tušení, na které místo v dějinném vývoji národohospodářské vědy, tedy ve vývoji myšlení a vědeckého tvoření národohospodářského, Millova kniha patří; tím méně jsem tušil, že existují již po více desítiletí jiná znamenitá díla, úplně se lišící od ní i v základním východišti (u Milla individualistickém) i v metodě (u Milla rozhodně deduktivné). Literárno-historické výklady našich přednášek kromě Lista a »romantiků« jen zcela povrchně se dotýkaly t. zv. školy historické; Rodbertus, Lassalle, Marx nebyli v nich jmenováni, tím méně nový, zrovna tehdy v Německu nastavší rozchod t. zv. »katedrových socialistů« a pravověrných vyznavačů liberální nauky. Myslím opravdu, že jsem ještě jako rigorosant věděl o nich málo ba skoro nic. Politické události, které souvisely s povoláním a brzkým pádem ministerstva Hohenwartova, jehož členem byl i A. E. Schaeffle, učinily jméno posléz řečeného vynikajícího učence u nás populárním, spisy jeho byly, jak pochopitelně, horlivěji hledány, a tak ovšem dostalo se zneřáhlá jednostrannostem mého Millovského zaujatí nějakého, nikoliv však plného korektivu. Že ho ani Roscher v příčině metody nepodal, nikomu nebude divno, kdo blíže si povšimne, jak tento hlavní spoluzakladatel t. zv. historické metody, jinak vysoce učený a roztomilý spisovatel, vlastně historickou metodu pojímal. Můj první větší pokus práce samostatné, habilitační spis »o znehodnocení peněz papírových i ažiů (příčiny vzniku a změn jejich)« — jež vydati jsem se rozpakoval, nedůvěruje úsudku posuzovatelů*) — ač právě zde, a zvláště pro Rakousko,

*) Uveřejnil jsem pouze populárně zpracovaný výtah v »Poslu z Prahy« roč. 1878 č. 212, 215, 217, 222 a 225.

tak na snadě bylo použití historické (induktivní) metody, byl prací rozhodně abstraktní; statistická sestavení v něm jen jako doklady spekulativních vývodů, pouhá troška nevalně kritické parády. A přece ten spis povstal pod silným vlivem Kniesovy knihy »Geld und Credit«, téhož Knies, který je rozhodně nejlepší ze starších metodologů historické školy. Ale já za to nemohl, že on svou právě řečenou knihu na podkladu historické metody nesoňoval. Jeho »Politische Oekonomie vom geschichtlichen Standpunkte« počal jsem studovati později — a spolu s Schaefflovým »Kapitalismus und Socialismus« a jinými spisy příbuzného směru zvíklala mne docela. Vida však jednak přece jen zjevně skrovné theoretické úspěchy školy historické a s druhé strany patrnou jednostrannost a kusost starší individualistické nauky nedovedl jsem vyběřiti z ustavičné skepse a nejistoty. Očividná nezralost pokusů o t. zv. všeobecnou vědu společenskou (sociologii) nepomohla mi rovněž z toho bludiště. Teprve Mengrovy »Untersuchungen über die Methode der Socialwissenschaften« a bohatá literatura, kterou z podnětu této knihy vzbuzený methodový spor vyvolal, přinesly mi jisté vyjasnění a ustálené přesvědčení. Doba tohoto mého hledání a blouzení, častých sklamaní a dočasného úplného poklesnutí sebedůvěry zahrnuje více než 10 let mého života. Jest pravda, že konce mohly dopadnouti i hůře; ale s druhé strany jest takměř nepochybně, že bych byl několik těch zlých let si ušetřil, kdybych byl dříve se vrhl na důkladná logická studia methodová. Leč s katedry nebylo k takovému něčemu ani povzbuzení ani návodu.

Laskavý čtenář není asi v pochybnosti, proč jsem se odhodlal k této zповědi. Zametaje před svými dveřmi neublížím aspoň nikomu a leckomu snad i prospěji morálkou z obsahu té zповědi vyplývající. Jsem následkem svých vlastních zkušeností vždy naproti žákům svým úzkostlivým, abych vykládaje jim vědu pro ně novou, samu ještě dosud v rozličných krisích tonoucí, nezavinil jednostranné jich utkvění ve směrech mému osobnímu přesvědčení hovících, abych v těch, kteří jeví touhu i talent k samostatné práci, objektivního kritického ducha nepodlomil — ale také jej nedal ohroziti od jiných. Cvičit se v práci samostatné musí ovšem každý začítí záhy, kdo věc do opravy bere. Ale nic zas není zhoubnějšího, než smělost vystupující s pretensí vědecké povznešenosti, dokud jsme dříve poctivě nehledali a v jistém stupni subjektivně uspokojujícím nenalezli onoho vyjasnění zvláště v základních východištích a methodě, bez kterého buď utkvíme v urputné předpojatosti proti všemu, co se nesrovnává s prvními

nahodile přijatými dojmy a názory (jež cit náš zaujaly, aniž jsme si toho právě byli dobře vědomi), anebo neunikneme osudu pozdějších sklamáni.

Z té příčiny, pokládaje národohospodářské vzdělání našeho kněžstva za neocenitelně důležité, přimlouval jsem se za řádnou theoretickou průpravu, čítaje k ní zejména též t. zv. základní nauky povšechné, které v novějších soustavných spisech věnovány jsou rozboru všech těch rozhodných východišť, jež spory přítomné ovládají, a spolu náležitý rozhled methodový. To — spolu se včasnou orientací po dějinách vědy, — dá nám do rukou jakýsi spolehlivější kompas, pomocí něhož proplujeme snáze bez úhony mělčinami a úskalími, o které se roztránila neb aspoň pohmoždila již loď tak mnohého, jenž ať skromně nebo sebevědomě se vypravil na první výjezd do neznámých proudů nové jemu nauky.

